

УДК 351

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Роман Т.Є.

аспірант Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

I. Вступ

Інтелектуальна власність є складним феноменом суспільних відносин та набуває все більшого значення в сучасному світі. Це виявляється на всіх рівнях суспільних відносин: на державному рівні, у відносинах між суб'єктами економічної діяльності та для кожної людини. В умовах сьогодення можна говорити про формування нового суспільного устрою – меритократії, за якого соціальне становище людини великою мірою зумовлюється її інтелектуальним потенціалом та здатністю генерувати нові знання. Державний захист інтелектуальної власності в цьому аспекті має розвиватися симетрично до швидкого розвитку галузі.

Вивченню цієї проблематики приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні дослідники. Інтелектуальна власність та її захист, зокрема, розглядалися як об'єкт державного управління в різних аспектах та в цілому такими вченими, як: І. Близнець, Н. Дригваль, Г. Запорожець, Н. Можарівська, М. Паладій, А. Селезнев, С. Сопотян, О. Юрченко та ін.

Незважаючи на інтерес до проблеми з боку вітчизняних та зарубіжних учених, тема державного управління захисту інтелектуальної власності залишається недостатньо розкритою. Серед дослідників немає чіткої узгодженої позиції стосовно того, за допомогою яких механізмів можна розробити систему захисту інтелектуальної власності, яка б відповідала сучасним вимогам як в організаційному, так і у функціональному плані. До того ж науковці не можуть дійти єдиної думки стосовно категоріально-понятійного апарату в зазначеній сфері, часто не проводиться розмежування між термінами “охорона” та “захист” інтелектуальної власності, проблема розглядається фрагментарно, з огляду на окремі інститути інтелектуальної власності, не сформульовано пропозицій щодо напрямів розвитку державного управління в зазначеній сфері.

II. Постановка завдання

Мета статті – обґрунтувати необхідність державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності та визначити теоретичне підґрунтя для функціонування механізмів державного управління в зазначеній сфері. Для реалізації поставленої мети

необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати сучасну теоретичну базу щодо захисту інтелектуальної власності, зіставити приватні та державні (публічні) механізми захисту інтелектуальної власності, виявити основні напрями розвитку цих механізмів.

III. Результати

Інтелектуальна власність є надзвичайно поширеним поняттям у сучасному світі, але її зміст та значення відрізняються відповідно до підходу та аспекту, в якому розглядається поняття. Сам термін “інтелектуальна власність” сформувався історично та є певною мірою узагальненням. Він відображає особливі суспільні відносини, пов'язані з приватними правами суб'єктів (особистими нематеріальними та матеріальними) на результати інтелектуальної та творчої діяльності людини. По-іншому ці результати називають “інтелектуальними продуктами”, саме вони є об'єктами інтелектуальної власності. Первинними суб'єктами інтелектуальної власності є творці інтелектуального продукту – фізичні особи. До вторинних можуть належати як фізичні, так і юридичні особи, що набувають матеріальних прав інтелектуальної власності у встановленому законом порядку.

Останнім часом поширюються далекі неповною мірою коректні ідеї щодо того, що доступ до об'єктів інтелектуальної власності, як і до інформації, має бути вільним. Однак треба зважати на те, що створення інтелектуального продукту є зазвичай тривалим та витратним процесом. Крім того, інтелектуальний продукт, чи то витвір живопису, чи інноваційна модель, є результатом інтелектуальної праці та містить у собі творчу складову. Відповідно, кожен вчений, поет, інженер, програміст, музикант, винахідник прагне захистити створений ним інтелектуальний продукт від зазіхань і присвоєння результатів його творчої праці.

Державний захист інтелектуальної власності для багатьох країн є одним із пріоритетних напрямів державної політики. Головними причинами необхідності захисту інтелектуальної власності на державному рівні є:

- сприяння інноваційному (на відміну від імітаційного) розвитку держави, що є передумовою економічного зростання.

Нагальна необхідність ефективного захисту інтелектуальної власності для України зумовлена обраною нею стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпеченням соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися, насамперед, на активізацію власного інтелектуального потенціалу [3, с. 4];

- сприяння розвитку творчого потенціалу суспільства. Якщо митець або винахідник отримує за створені ним об'єкти авторського права гідну винагороду, то він не буде шукати альтернативних шляхів отримання матеріальних благ та зможе зосередитися на творчості та інноваційних пошуках. Без належного захисту інтелектуальної власності в суб'єктів відсутні стимули до інтелектуального розвитку, що може призвести до деградації суспільства.

Слід зазначити, що терміни “захист” та “охорона” у прив'язці до інтелектуальної власності не є синонімами, їх не можна отожднювати. Ці два поняття співіснують у системі відносин інтелектуальної власності, на нормативно-правовому рівні та в наукових розробках. Наприклад, у таких офіційних документах, як Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010–2014 рр., Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 рр., йдеться про правову охорону інтелектуальної власності, водночас, у ст. 54 Конституції України згадується саме захист інтелектуальної власності (зокрема, там вказано, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів).

Як зазначають відомі українські науковці В.Д. Базилевич та В.В. Ільїн, “необхідно розрізнити: охорону прав інтелектуальної власності – встановлення системи правових норм, що регулюють відносини з приводу створення й використання об'єктів інтелектуальної власності; захист прав інтелектуальної власності – сукупність заходів, спрямованих на визнання та відновлення прав інтелектуальної власності у випадку їх порушення” [4, с. 126].

Якщо звернутися до зарубіжних джерел, то в них захист (або рівень захисту) інтелектуальної власності (intellectual property protection) представляють двоюко:

а) існуюча законодавча нормативна база (law on the books), її повнота, відповідність світовим стандартам, здатність бути реалізованою;

б) реалізація, правозастосування (enforcement).

Отже, проводячи паралелі з міжнародними традиціями регулювання інтелектуальної власності, можна стверджувати, що поняття “захист” відповідає терміну “enforcement”. Водночас слід зазначити, що охорона та захист інтелектуальної власності є взаємозалежними: від охорони залежать реальні механізми захисту інтелектуальної власності, а без забезпечення належного рівня захисту охорона не може вважатися ефективною.

Сама по собі законодавча база не гарантує захисту прав, вона лише створює основу для її реалізації, правозастосування є ключовим показником ефективності системи захисту. Як зазначає Н.П. Дригваль, “...законодавство само по собі не є кінцевою метою, а лише важливою частиною структури функціонування інтелектуальної власності. Законодавство потребує практичного застосування, а для цього необхідними є відповідні адміністративні механізми та процедури, тобто оптимальне і конструктивне державне управління” [5, с. 119–130].

На жаль, у нашій державі ще не склалося достатнього розуміння цієї ситуації. На сьогодні першорядне значення має впорядкування законодавства відповідно до вимог міжнародних стандартів. Цей процес здебільшого проходить успішно, але правореалізація значно відстає від нього, а право інтелектуальної власності залишається тим самим “законом на папері”.

Вважається, що захист прав інтелектуальної власності – це прерогатива суб'єктів інтелектуальної власності, тобто тих, хто володіє майновими й немайновими правами на інтелектуальний продукт (об'єкт інтелектуальної власності), оскільки права інтелектуальної власності є приватними правами. Як відомо, існують юрисдикційні (із залученням органів державної влади) та неюрисдикційні способи захисту інтелектуальної власності (самозахист), причому в юрисдикційній формі застосовуються два порядки захисту – загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний) [6]. Отже, юрисдикційні механізми захисту інтелектуальної власності неможливо задіяти без втручання державних органів, або без звернення до державних органів.

Однак державне управління інтелектуальною власністю не можна отожднювати лише з юрисдикційними способами захисту та діяльністю судових та адміністративних органів. За допомогою державного управління створюються засади захисту інтелектуальної власності в державі. Механізми державного управління застосовуються на всіх стадіях існування інтелектуального продукту. Правовий, економічний та політичний механізми можуть впливати на об'єкт інтелектуальної власності ще до того,

як він був створений, оскільки завдяки їм визначаються передумови захисту, створюється нормативно-правове поле їх існування. Після створення об'єкта інтелектуальної власності виникають відносини, що пов'язані з його життєдіяльністю, зокрема, залученням до господарського обороту, або з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності. На цій стадії особливу важливу роль є адміністративно-правовий механізм державного управління захистом інтелектуальної власності, який може виявлятися, зокрема, у виданні адміністративними органами охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, видачі ліцензій на право проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів інтелектуальної власності, реєстрації договорів, пов'язаних із передачею прав на об'єкти інтелектуальної власності, тощо. На цій стадії важливість адміністративно-правового механізму захисту виявляється також і в запобіганні правопорушенням, зокрема, незаконного розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, або контрафактної продукції, захист об'єктів на митному кордоні тощо. Економічні механізми державного управління на цій стадії реалізуються, зокрема, в комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (їх оцінюванні й залученні до господарського обороту).

На особливу увагу заслуговує етап, який настає в разі порушення прав суб'єктів інтелектуальної власності. На цьому етапі державні механізми (передусім, правовий механізм) реалізуються найбільш повною мірою, оскільки в більшості випадків захистити інтелектуальну власність без втручання держави неможливо.

Отже, державне управління захистом інтелектуальної власності повинно розвиватися в таких двох основних напрямках:

1. Створення організаційно-правової бази захисту інтелектуальної власності, що передбачає створення та організаційну оптимізацію відповідної інфраструктури державних органів у сфері захисту інтелектуальної власності. Важливе значення в цьому аспекті має узгодження координаційних зв'язків між цими органами, розмежування повноважень між органами з метою уникнення їх дублювання.

2. Налагодження функціонування державних органів захисту інтелектуальної власності. Інфраструктура має відповідати існую-

чим відносинам інтелектуальної власності та давати суб'єктам інтелектуальної власності можливості для захисту своїх прав. Робота органів захисту інтелектуальної власності повинна, зокрема, передбачати зручність та доступність надання державних послуг для населення.

IV. Висновки

Без встановлення державою відповідних механізмів захисту інтелектуальної власності розвиток цього суспільного інституту є неможливим. Захист інтелектуальної власності повинен розвиватися в співвідношенні з охороною інтелектуальної власності та в її рамках.

У загальному розумінні державне управління у сфері захисту інтелектуальної власності можна визначити як сукупність механізмів державного управління, що спрямовані на запобігання, виявлення та покарання порушень моральних і матеріальних прав суб'єктів інтелектуальної власності на результати їх творчої, наукової та інноваційної діяльності, які реалізуються органами державної влади.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки : схвалена рішенням колегії Державного департаменту інтелектуальної власності від 11.03.2009 р. № 11.
3. Світові тенденції охорони інтелектуальної власності і Україна : аналітична доповідь / Центр Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 10.
4. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К. : Знання-Прес, 2008. – 687 с.
5. Дригваль Н.П. Оптимізація державного управління інтелектуальною власністю у світлі основних положень концепції адміністративної реформи в Україні / Н.П. Дригваль // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2003. – № 4. – С. 119–130.
6. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / П.М. Цибульов. – К. : Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172 с.

Ромат Т.Є. Захист інтелектуальної власності як об'єкт державного управління

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні засади захисту інтелектуальної власності, обґрунтовано суспільне значення державного управління в аспекті захисту прав творців інтелектуального продукту. Розмежовано поняття “захист” та “охорона” в аспекті інтелектуальної власності. Досліджено основні механізми, за допомогою яких у країні створюються умови для належного захисту інтелектуальної власності та відбувається відповідний держа-

вно-управлінський вплив. Ці механізми узагальнено та визначено два основних напрями, за якими має розвиватися державне управління інтелектуальною власністю.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист інтелектуальної власності, державне управління, механізми державного управління.

Ромат Т.Е. Защита интеллектуальной собственности как объект государственного управления

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы интеллектуальной собственности, обосновывается общественное значение государственного управления в аспекте защиты прав создателей интеллектуального продукта. Статья содержит разграничение понятий “защита” и “охрана” интеллектуальной собственности. Исследуются основные механизмы, с помощью которых в стране создаются условия для надлежащей защиты интеллектуальной собственности и осуществляется государственно-управленческое воздействие. Эти механизмы обобщены и определены два направления, по которым должно развиваться государственное управление интеллектуальной собственностью.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, защита интеллектуальной собственности, государственное управление, механизмы государственного управления.

Romat T. Intellectual property as the subject of public administration

Annotation. The article analyzes the theoretical background of intellectual property and its meaning in a modern society, contains proving of necessity of the public administration in this field. In the article there is a delimitation of terms “enforcement” and “protection” in a intellectual property aspect. We investigate the main mechanisms of public administration of intellectual property, and propose two main directions of its developing.

Key words: intellectual property, intellectual property protection, enforcement, public administration, mechanisms of public administration.